

FILOSOF MIROSLAV TYRŠ

PHILOSOPHER MIROSLAV TYRŠ

H. Pavličíková¹ & V. Kukačka²

¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd

²Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra výchovy ke zdraví

ABSTRACT

The aim of this paper is to analyse the ideas and principles that stimulated the thinking of Miroslav Tyrš, one of the most popular public figures in the Czech national and social life in the 1860s who endeavoured to develop the awareness of unity and mutuality motivated by the physical perfection and fitness of Ancient Greeks. His whole life and thought was inspired by the skills of his admired Olympic champions and by ancient civilisation. Not only did he author the Czech gymnastics terminology, but he also became the chief promoter of the Sokol, a sports club which helped to enhance the nation's physical fitness. A patriot and experienced instructor, Tyrš was above all a scholar – philosopher, later on, mainly aesthetician and art critic who formulated his ideas under the strong influence of the 19th-century positivism and irrationalism, which had to respond to such landmarks in sciences as Darwin's startling teaching about evolution based on natural selection and struggle for existence and J. G. Mendel's lectures on trait heredity or the formulation of the theory of unity between plant and animal cells. The German philosopher Arthur Schopenhauer's ideas about the blind unconscious will were in Tyrš's thought coupled with the willpower of a strong able-bodied individual to exist, the will to live and survive. In Tyrš, Darwin's theory as applied to society never assumed the extreme socially Darwinist character, but employed competitiveness to defend the optimistic vision of progress and development.

Keywords: philosophy; culture; Schopenhauer; Darwin

SOUHRN

Cílem této studie bylo analyzovat myšlenkové zdroje, které inspirovaly filosofii Miroslava Tyrše, jednu z nejpobulárnějších osobností českého národního společenského života 60. let 19. století. V této době se Miroslav Tyrš snažil rozvíjet pocit jednoty a vzájemnosti na základě tělesné zdatnosti, pro niž nacházel inspiraci ve starověkém Řecku, v dovednostech obdivovaných olympijských vítězů a v antické vzdělanosti, které mu byly celoživotní myšlenkovou oporou. Kromě toho, že vytvořil české tělocvičné názvosloví, se stal hlavním iniciátorem a organizátorem spolku Sokol, který se podílel na výchově obyvatel k fyzické připravenosti. Tyrš coby vlastenecký cvičitel byl ale především vědcem – filosofem, později hlavně estetikem a výtvarným kritikem, který své myšlenky formuloval pod silným vlivem pozitivistických a iracionalistických vlivů filosofie 19. století, která musela reagovat na takové přelomové objevy přírodních věd, jakými byly Darwinovy myšlenky o evoluci na základě boje o život a přírodní výběru, přednášky Johanna Gregora Mendela o dědění znaků, či formulace buněčné teorie o jednotném základu rostlinné a živočišné buňky. Myšlenky německého filosofa Arthura Schopenhauera o nevědomé slepé vůli propojoval Tyrš s vůlí silného fyzicky zdatného jedince, který svou životní aktivitou ukazuje vůli k životu, vůli k bytí a přežití. Darwinovy myšlenky aplikované ve společnosti neměly u Tyrše krajní sociálně darwinistický charakter, ale využívaly obhajoby soutěživosti k optimistické vizi pokroku a vývoje.

Klíčová slova: filosofie; kultura; Schopenhauer; Darwin

Úvod

Před sto čtyřiceti pěti lety – roce 1871 – bylo publikováno v prvním čísle prvního ročníku časopisu Sokol programové prohlášení „Náš úkol, směr a cíl“ od Miroslava Tyrše (1832 – 1884) – zakladatele Sokola, tvůrce českého tělocvičného názvosloví, ale také národního buditele, výtvarného kritika, estetika a filosofa (Štumbauer, Tlustý & Malátová, 2015).

Český filosof Ferdinand Pelikán o něm napsal, že je prvním naším vědecky (anatomicky a biologicky) orientovaným gymnastou a zakladatelem nikoli nějakého bezvýznamného spolku, ale všennárodní organizace (Pelikán, 1931/1932). Základní myšlenkou Tyršových sokolských aktivit bylo rozvíjením tělesné zdatnosti docílit ušlechtilé jednoty sil tělesných a duševních, té jednoty, kterou staří Řekové odkázali světu jako ideál kalokagathie. Harmonické rozvíjení lidské osobnosti působilo podle Tyrše pozitivně na národní kulturu a národ samotný.

Tyrš pojímal národ jako organickou jednotku, která chce v tělesném cvičení odhalovat své skryté síly, které ji burcují a zároveň i vytvářejí, a která chce celému světu ukázat nejvyšší vzepětí své energie, které ji činí schopnější v životní konkurenci. V roce 1871, kdy měl Sokol dvanáct tisíc členů, se poměrně odvážně Tyrš neobával tvrdit následující myšlenku: „Nemožno a netřeba, aby byl každý členem spolku pěveckého, průmyslového neb vědeckého: věc sokolská však, jak ke všem stavům a vrstvám se obrací, znamená prozatím tolik, co tělesné a zčásti i mravní vychování všeho národa československého, odchování jeho k síle a statečnosti, ušlechtilosti a brannosti zvýšené.“ (Tyrš, 1971). Na otázku, kde bychom měli hledat inspirační vlivy Tyršových myšlenek, se snaží odpovědět naše studie.

Vůle ke zdatnosti a aktivnímu národnímu životu

Miroslav Tyrš po ročním studiu na pražské právnické fakultě přestoupil na fakultu filosofickou, kde navštěvoval přednášky z filosofie, estetiky a přírodních věd. I když se původně chtěl věnovat zejména filosofii, studijní cesty do Německa, Francie a Anglie ho ovlivnily natolik, že svůj odborný zájem postupně stále více soustředil na výtvarné umění a estetiku. V těchto oborech se později také habilitoval, docentem dějin výtvarného umění byl nejprve v roce 1880 jmenován na pražské technice, o dva roky později na Filosofické fakultě již rozdělené Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde byl v roce 1883 jmenován profesorem (Král, 1937). Tyršovy inspirační myšlenkové zdroje můžeme nalézt vedle jeho učitelů (Ignáce Jana Hanuše, Roberta Zimmermanna) a přátel (Jindřicha Fügnera, Eduarda Grégra, Eduarda Novotného, Julia Sachse, Josefa Václava Sládka a dalších) zejména v četbě a studiu poměrně velké řady autorů, jak dokazují sešity Tyršových poznámek uložené v oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, v archivu tělesné výchovy a sportu, kde se seznamujeme s Tyršovými poznámkami ze studia děl například Homéra, Platóna, Aristotela, Hérodota, Francise Bacona, Williama Shakespeara, Voltaira, Johanna Wolfganga Goetha, Immanuela Kanta, Ludwiga Feuerbacha, Charlese Roberta Darwina, Arthura Schopenhauera a řady dalších (Sak, 2012).

Antická filosofie působila jako jeho stálý inspirační zdroj, antický ideál všestranně rozvinutého a kultivovaného jedince se stal základem sokolské činnosti, jak vyplývá z jeho díla „Hod olympický“ (1869), které začíná s odkazem na Platóna vysvětlením, že jednostranný rozvoj jedince není pro společnost žádoucí: „A takto činí, kdo tělocvik pouze pěstuje a lov, namáhaje se rád, pokud se těla týče, jinak ani učení ani slyšení ani bádání nejso dychtiv. Avšak rovněž a neméně klecá i ten, kdo pracovitost svou na opácnou toliko stranu vynakládá.“ (Tyrš, 1968). I proto souhlasil Tyrš s Platónem, že výchovu mladých lidí není možné přenechat na libovůli jednotlivce, naopak má být předepsána zákonem a realizována z veřejných zdrojů. Takzvané gymnické vychování v Řecku vyrostlo v tělesnou kultivovanost spojenou s vlasteneckou myslí a s krasocitem, jímž ve fyzicky zdatném těle spatřovali Řekové nejvyšší zjev božské krásy, kterou zvětčovali v různých uměleckých výtvorech. Už v antických hrách odehrávajících se v Olympii viděl Tyrš možnost spojení tělesné zdatnosti a obrany vlasti, jak dokazují Tyršova slova: „Jak směr všech cvičení tělesných byl naskrze bojovný, tak obrana a bezpečnost vlasti konečným bylať záměrem a úkolem tělocviku řeckého.“ (Tyrš, 1968).

Kosatík (2010) připomíná, že při vzniku sokolského hnutí se Tyrš soustředil zejména na sokolskou brannost ve smyslu jakési neustálé pohotovosti. Konkrétněji a jednoznačněji se vyjádřil Tyrš ve své stati z roku 1871 „Náš úkol, směr a cíl“: „Jen tam je možno, by nikdo nesměle neb zrádně neodstoupil, by celý národ stál a setrval jako rek jediný, o jehož neprůlomné brnění roztrháš se nakonec meče vražedné. Jen národ zdravý též národ branný jest. Zbroj v každé pěsti! Zřízení válečné!... Kdo

v dobách války ubránit hodlá národ svůj, ten po čas míru již proti vši vloudivé zkáze životní musí na stráž stát, ten mečem plamenným upíry a netopýry na každém poli drf a rozprašuj.” (Tyrš, 1971). Matúšek (2012) připomněl, že leitmotiv darwinovského boje o život se silnou akcentací vojenské průpravy zmírnil Tyrš v osmdesátých letech, kdy se začal vyjadřovat ve smyslu boje vedeného duchovními prostředky, a tím výrazně oslabil své původní formulace. Názorový posun vysvětlil Tvrď (1920) tím, že ačkoli Tyrš přejal základy Darwinovy teorie, nepřestal být pod vlivem Schopenhauerovy filosofie: „Schopenhauerova filosofie působila odvrát od praxe, Darwinova k ní přímo vyzývá... Tyrš musel zásadně přeformulovat Schopenhauerův voluntarismus, čímž ovšem získal mnohem více, totiž dynamický základ svého sokolského aktivismu.” (Tvrď, 1920).

Mezi Schopenhauerem a Tyršem

Proč byl po několik let svého života zaujat Tyrš dílem Arthura Schopenhauera o světě jako vůli a představě, se nepodařilo dosud vysvětlit. Originální úvahu, částečně obecného charakteru, podal ve své stati „O naší nynější filosofii” Emanuel Rádl, který se domníval, že nejen Tyrš, ale i další jiní čeští filosofové druhé poloviny devatenáctého století se zajímali o tehdejší současnou evropskou filosofii včetně té Schopenhauerovy z toho důvodu, aby „[...] národ dokázal, že jest na stejné úrovni s ostatním civilizovaným světem... budeme hledati vnější, nahodilé důvody pro to, že se Tyrš rozhodl právě pro Schopenhauera.” (Rádl, 1922).

Z Tyršových zápisků můžeme pouze vyčíst, že první poznámky k tomuto iracionalisticky orientovanému filosofovi si začal vést v roce 1857 (Sak, 2012). Obdiv k Schopenhauerovi vyjadřovala i jeho stat z roku 1859 „Historický úvod do filosofie A. Schopenhauera” („Historische Einleitung in die Philosophie A. Schopenhauers”), která bohužel zůstala v rukopise. V roce 1933 přeložil a publikoval prvních šest očíslovaných odstavců tohoto připravovaného díla Ferdinand Pelikán v časopise Ruch filosofický, kde v závěrečné poznámce připomněl, že celá kniha vyjde v českém překladu na podzim roku 1933. Proč se tak nakonec nestalo, zůstává dodnes nevysvětleno. Ke známým informacím patří pouze tedy to, že vedle německé verze knihy existoval i překlad do češtiny, který byl později údajně ztracen (Ludvíkovský, 1933). Za jediný cíl filosofie považuje v oněch uveřejněných šesti odstavcích Tyrš zdůvodnění podstaty světa a o tento svůj konečný cíl může podle něho filosofie usilovat třemi cestami podle toho, odkud vychází – od přírody, od ducha, nebo od přírody a od ducha zároveň (příroda a duch jsou v nejhlubším základě jedno a totéž). První cestu naplňuje řecká filosofie, která je objektivní v tom smyslu, že vychází od objektů, od přírodních systémů, a která zároveň předpokládá, že z pochopení přírody lze pochopit i člověka jakožto bytost přírodní. Druhou cestu pro zdůvodnění podstaty světa nastoupila novější evropská filosofie, filosofie subjektivní, pro niž je typické, že nepovažuje za prioritní věci, ale jejich působení na naše smysly – nejprve jsou nám tedy známy naše představy o věcech. Myslící subjekt zná bezprostředně jen sebe sama, jen své představy, proto duch (člověk, subjekt) je veličinou známou, příroda neznámou. Původ třetí cesty, kterou je identitní filosofie (jednotnost přírody a ducha), nachází Tyrš v indické filosofii a připojuje k tomu zajímavou poznámku: „V Evropě se k ní znali jen jednotlivé výjimečné hlavy. Nahlíží, že před hlubší úvahou nemůže protiklad přírody a ducha obstát. Zároveň považuje za jisté, že je to táž látka, z níž se skládá příroda i člověk, že to, co v nás myslí, chce a cítí, jest totožné s tím, co se stává za jiných okolností kamenem nebo rostlinou, a že tudíž, co se děje v kameni a rostlině musí být totožné se základními pochody našeho vlastního vědomí.” (Pelikán, 1933). Schopenhauerova nevědomá a věčně nespokojená vůle, neustále zmítající člověkem, se stala Tyršovi principem životní aktivity a představovala pro něj vůli k životu.

Schopenhauerovu pesimismu vyvěrajícího ze zoufalství ale Tyrš neunikl, jistou náklonnost k tragickému vidění světa a údělu člověka bychom u něj našli, nicméně do určité míry se mu podařilo životní pesimismus překonat a rozpracováním sokolských myšlenek vytvořit aktivistickou životní filosofii (Král, 1937). Josef Ludvík Fischer (1932) se naopak domníval, že vnitřně se s pesimismem Tyrš nikdy nevyrovnal a pouze se ho snažil navenek překonávat svými mnohočetnými aktivitami a nacionalismem. Z oněch mnohočetných aktivit bychom vybrali dvě nosné, které ho výrazně naplňovaly, a to byla organizace sokolství a vztah k umění. Zde bychom mohli najít opět paralelu k antickému Řecku, které se Tyršovi stalo celoživotní inspirací. Právě v optimismem naplněném antickém umění a v olympijských dovednostech vedoucích k ovládnutí lidského těla nacházel prostředek k rozvoji vlastní vůle k činu (Ludvíkovský, 1933). Sak k problematice vůle u Tyrše doplňuje: „Nechtěl však také vý-

chovou těla a vůle k zdatnosti doplnit a ucelit českou „národotvorbu“, stavějící dosud na rozumovém vzdělání a citovém zušlechťování?“ (Sak, 2012).

Mezi Darwinem a Tyršem

Tyrš bývá řazen mezi sociální evolucionisty darwinovského typu (Gabriel, 1998). Tyrš znal Darwinovo dílo „O původu druhů“, Bartoš (1916) i Jandásek (1932) uvádějí, že k zájmu o Darwina inspiroval Tyrše Julius Sachs. Darwinismus ve druhé polovině devatenáctého století přivedl biologickou a filosofickou scénu nejen u nás k otázce, jak řešit základní metodologické principy přírodovědného poznání a v zásadě tuto scénu rozdělil na mechanistický (jinak označovaný též jako naturalistický, monistický, materialistický) – pozitivisticky orientovaný směr a na kantovskou filosofii ovlivněné různé podoby iracionalismu (vitalismus, intuitivismus a další).

Tyršovo zařazení k jedné z těchto orientací není zřetelné, ovšem zejména z díla „Náš úkol, směr a cíl“ vyplývá, že ukázal „boj o bytí a trvání“ chápat v provázanosti nejen živých systémů včetně člověka, ale i v systému společenském. Na rozdíl od Schopenhauera se mu jevily Darwinovy názory mnohem více zaměřené do praktického života. Stibral (2006) připomněl, že Darwinovy myšlenky uplatněné na společnost nesklouzly u Tyrše do krajností sociálního darwinismu a že naopak Tyrš dokázal využít vývoj a pokrok k obhajobě závadivosti a soutěživosti, z nichž podle něho vychází veškerý pokrok a je jimi podmíněn. I proto je možné konstatovat, že Darwinovy myšlenky vedly Tyrše k sociologickému optimismu (Stibral, 2006). Pelikán (1933) si u Tyrše vážil právě jeho snahy nenechat se svést k pesimismu a rezignaci, ale nacházet prostředky k jejich překonání. Jsou-li tedy, jak vyplývá z Darwina, veškeré dějiny živé přírody věčným bojem o bytí a trvání, ve kterém podlehnou a vyhynou ti, kteří nebudou dále životaschopní, pak tento zákon pojmenoval všeobecně existující platnost, kterou charakterizuje Tyrš takto: „Zákon neúprosný jak každý jiný, jenž v přírodě, a co totéž je, v dějinách vládne: zákon, jež ani modlitbami, ani slovy sebeklamnými, ba ani pouhým právem zděděným zažehnatí nelze. Jemu podlehl drobní, tak mohutní tvorové dřevní ze živoucí přírody teď vymřeli... jemu podlehly společnosti nejmocnější a národové druhdy slavnější... onen „boj o bytí a trvání“, který je naskrze zákonem svrchovaným, neznamena nic jiného, než že část musí zahynout, když celku se přiči, aneb jej nebezpečím ohrožuje, aby toliko zbylo a tím volněji se vyvinouti mohlo, co plného života je schopno a hodno, aby v celku zůstalo a potrvalo.“ (Tyrš, 1971).

Pro Tyrše je tedy důležitý pokrok lidstva jako celku, boj o život může zdánlivě paradoxně přispět k humanitnímu ideálu všelidského smíření (Matúšek, 2012). K humanitě se vyjádřil Tyrš mimo jiné ve své stati „Mohamed a nauka jeho“ (1925), v níž v závěrečných pasážích formuloval zásady nového náboženství humanity, které je podle jeho názoru už mezi lidstvem rozšířeno, protože vyznáním víry tohoto náboženství je duch lásky a osvěty. Jeho proroky – analogicky k islámu – představují lidé dobří, vzdělání, kteří spojením svých sil a rozumovou štedrostí vymytí ze světa jak nouzi hmotnou, tak i duchovní, a to ryze prostředky mravními a duševními (Tyrš, 1925).

Závěr

Vlastenecky smýšlející cvičitel Miroslav Tyrš formuloval principy svých sokolských idejí na základě dlouhodobého soustavného a systematického studia řady vědních disciplín, k nimž neodmyslitelně patřila filosofie. Myšlenkové pozadí všestranně rozvinutého člověka – jak fyzicky, tak duševně – tolik aktuální i dnes, nacházel v antickém ideálu uměřenosti a ladnosti pohybu a duchovní vůle, které připívají k rozvoji zdatného jedince. Fyzický a mravní ideál člověka doplňoval i ideálem estetickým. Ovlivněn filosofií své doby dokázal spojit aktivistické myšlenky vyplývající z Darwinových kategorií „boj o život“ a „přirozený výběr“ se Schopenhauerovým pojetím světa jako vůle a představy, aniž by podlehl pojetí vůle jako slepé, temné a trýznící člověka, ale ukázal na možnosti, jak tělesnou zdatností a životní aktivitou překonávat pesimismus a ukázal možnosti k jeho překonání a ke šťastnému životu. A to nejen na úrovni jedince, ale zejména na úrovni celého národa. Cesta k harmonickému vývoji člověka, a tím i k mravnímu obrození národa byla u Tyrše neoddelitelně spojena s tělesnou výchovou. Mravní obrození národa je u Tyrše nemyslitelné bez nadčasových univerzálních hodnot humanity a demokracie, jejichž základ tvoří duch lásky a osvěty.

Literatura

Bartoš, J. (1916). *Miroslav Tyrš. Studie kritická*. Praha: Spolek výtvarných umělců.
Fischer, J. L. (1932). *Tyrš a sokolstvo*. Brno: Knihovna Index.

- Gabriel, J. (ved. red.). (1998). *Slovník českých filosofů*. Brno: Masarykova univerzita.
- Chalupný, E. (1922). *Sokolstvo a nová doba*. Praha: Československá obec sokolská.
- Jandásek, L. (1932). *Život Dr. Miroslava Tyrše*. Brno: Moravský legionář.
- Kosatík, P. (2010). *České snění*. Praha: Torst.
- Kožík, F. (1987). *Věvec vavřínový*. Praha: Československý spisovatel.
- Král, J. (1937). *Československá filosofie. Nástin vývoje podle disciplín*. Praha: Melantrich.
- Ludvíkovský, J. (1933). Tyršův řecký sen. In: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci*. 6, 69-73.
- Matúšek, M. (2012). Miroslav Tyrš – „filosofie“ aktivního národního života. In: E. Kohák, J. Trnka, (ed.) *Hledání české filosofie*. Praha: Filosofia.
- Pelikán, F. (1931). Tyršova filosofie národní síly a hrdosti. *Ruch filosofický*, 9(4), 179-181.
- Petrasová, T., & Machalíková, P. (ed.) (2010). *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století*. Praha: Academia.
- Podiven. (2003). *Češi v dějinách nové doby (1848 – 1939)*. Praha: Academia.
- Rádl, E. (1922). *O naší nynější filosofii*. Praha: Stanislav Minařík.
- Sak, R. (2012). *Miroslav Tyrš. Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha: Česká obec sokolská.
- Stibral, K. (2006). *Darwin a estetika. Ke kontextu estetických názorů Charlese Darwina*. Č. Kostelec: P. Mervart.
- Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Tvrď, J. (1920). Jest filosofie Tyršova positivismem? In *Tyršův sborník I*. Praha: Česká obec sokolská.
- Tyrš, M. (1968). *Hod olympický*. Praha: Olympia.
- Tyrš, M. (1933). Historický úvod do filosofie A. Schopenhauera. *Ruch filosofický*, 9(1), 53-54.
- Tyrš, M. (1925). *Mohamed a nauka jeho*. Brno: Moravský legionář.
- Tyrš, M. (1971). *Náš úkol, směr a cíl*. Praha: Olympia.
- Tyršová, R. (1932 – 1934). *Miroslav Tyrš, jeho osobnost a dílo I - III*. Praha: Český čtenář.

PhDr. Helena Pavličíková, CSc.
Katedra společenských věd PF JU
Jeronýmová 10
371 15 České Budějovice
pavlic@pf.jcu.cz